

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет біології, географії та екології
Кафедра географії та екології

НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВІЙНИ

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: здобувач 4 курсу 05-413 групи
Спеціальності 106 Географія
Освітньо-професійної програми «Географія»
Онопрієнко Володимир Олександрович
Керівник к.соціол.н., доцент Гоманюк М.А.
Рецензент асистент кафедри економічної та
соціальної географії, КНУ ім. Тараса
Шевченко Гнатюк О.М.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	4
1.1. Національні меншини України у вітчизняному науковому дискурсі	4
1.2. Проблематика національних меншин України у зарубіжній історіографії	7
1.3. Джерела дослідження	10
1.4. Методологія наукового пошуку	11
РОЗДІЛ 2. ЕТНОПОЛІТИЧНА СТРОКАТИСТЬ УКРАЇНИ В ДИНАМІЦІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ЗМІН	16
2.1. Трансформація нормативно-правової бази міжнаціональних відносин	16
2.2. Вплив перезавантаження зовнішньої політики України на етнонаціональні процеси	20
2.3. Національні меншини ромів та греків України у стратегіях розвитку країн-сусідів	23
РОЗДІЛ 3. НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	33
3.1. Особливості державного регулювання міжнаціональних відносин	33
3.2. Зовнішні чинники політизації національних меншин України	34
3.3. Національні меншини в війні Російської Федерації проти України	37
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	40

ВСТУП

Актуальність дослідження. У умовах глобалізації, коли держави світу стають дедалі більше взаємозалежними, РФ намагається за допомогою впливу на інформаційний й економічний простори досягти власних неоімперських цілей. Важливу роль в даній політичній грі відведено національним меншинам, що вона неодноразово використовувала для дестабілізації ситуації, насамперед, у нашій країні.

Метою дипломної роботи є дослідження національних меншин України в умовах війни.

Предметом дипломної роботи є національні меншини України в умовах війни.

Об'єктом дипломної роботи є національні меншини.

Завдання, які необхідно виконати для досягнення поставленої мети:

- Дослідити національні меншини України у вітчизняному науковому дискурсі;
- Дослідити проблематику національних меншин України у зарубіжній історіографії;
- Дослідити трансформацію нормативно-правової бази міжнаціональних відносин;
- Дослідити вплив перезавантаження зовнішньої політики України на етнонаціональні процеси;
- Дослідити національні меншини ромів та греків України у стратегіях розвитку країн-сусідів.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Національні меншини України у вітчизняному науковому дискурсі

Україна є однією із найбільших країн Європи з складною, іноді драматичною історією створення, яка є елементом етногенезу українців, кримських татар, кримчаків, а також караїмів й батьківщиною для ряду етносів й етнічних груп. Країна в якій проживає безліч різноманітних етносів.

Обширні території нашої країни на протязі віків зазнавали різноманітних цивілізаційних впливів. На сьогоднішній день наша держава перебуває в галузі економічних інтересів, політичних інтересів, а також соціально-культурних інтересів як демократичних, так й тоталітарних країн 21 ст.

Враховуючи все вище наведене можна стверджувати, що українська історіографія приділяла значну увагу дослідженню проблем, пов'язаних з становищем національних меншин. Науковий дискурс із окресленої теми можна поділити на 2 стадії:

1. Перший етап з 1991 по 2013 рік є стадією, для якої було характерно пошук методів розв'язку проблем, які формувалися при розбудовуванні нового формату національних відносин після розпаду СРСР. Він ознаменувався маніпуляціями національним чинником при внутрішній і зовнішній політичній боротьбі, намаганням Кремля втручатися в справи нашої країни, підготовкою проросійських політичних лідерів так званої «п'ятої колони», що повинна була забезпечувати відповідний політичний курс.

Унаслідок цього, під прикриттям багатовекторності зовнішньо-політичного курсу, на протязі тривалого часу у життя утілювалася

відверто проросійська політика, що відверто суперечила національним інтересам України, що зрештою, спричинило те, що український народ в двадцять першому сторіччі в боротьбі за свій цивілізаційний вибір був вимушений піти революційним шляхом.

2. Другий етап (з 2014 – донині) започаткований у 2014 році й триває у умовах війни українського народу за незалежність. У українській історіографії спостерігається інтенсивний процес переосмислення проблематики тридцяти шести національних меншин, подолання стереотипів попередніх десятиліть, окреслених російськими пропагандистами і істориками як «спільне минуле», «тісне переплетіння історичних доль», із яких витікає пряме заперечення самобутності українського етносу чи надання йому статусу зросійщеного українського люду «русского мира».

В другому історіографічному періоді проблематика міжнаціональних відносин набула нових вимірів під кутом зору відстоювання українських державницьких інтересів у умовах «гібридної» війни. Російська агресія проти України зняла табу із дослідження низки проблем міжнаціональних відносин, що свідомо замовчувалися політиками, уникаючи загострення відносин із Росією або державами Європейського Союзу.

Вона спонукала до переосмислення українсько-російських відносин із огляду на власні національні інтереси. Окрім того, українські й зарубіжні історики дійшли висновку, що брудна політична гра Росії, щедро оплачувана нафтодоларами, ведеться в безліччі куточках світу. Росія відверто втручалася в виборчі процеси за кордоном, доклала чималих зусиль для утворення у ін. державах потужних антиукраїнських осередків, вдавалася до підкупу й шантажу.

«Гібридна» війна стала невід'ємною частиною її зовнішньої політики, зокрема, у царині міжнаціональних відносин України. В запропонованому історіографічному огляді проблематику національних

меншин України в період з 1991 по 2018 рік розглянуто через низку проблемно-змістових блоків, що встановили пріоритети дослідницьких практик на тому або іншому етапі українського державотворення під впливом внутрішніх й зовнішніх факторів.

За підрахунками О. Рафальського, тільки із 1990 по 2000 рік у Україні побачило світ понад 2 тисячі книг, брошур, статей і захищено десятки докторських й кандидатських дисертацій, присвячених як теоретичним, так й практичним проблемам етнонаціональних відносин [5]. За період із 2000 по 2012 рік було опубліковано більше десяти монографій та сотні статей відносно становища національних меншин у Україні [3].

Це означає, що в вказані часові проміжки вітчизняна історіографія була суттєво збагачена новими знаннями відносно становища національних груп на теренах України. В цей же час, на тлі розв'язання Росією війни проти України й активного застосування нею національного чинника для узаконення власні загарбницьких планів, а також у умовах викликів, що несе з собою глобалізація, виникла нагальна потреба критичного переосмислення низки вузлових питань етнонаціональної історії України, насамперед, діяльності проросійських сепаратистських сил у Криму й на південному сході України у досліджуваний період, політичної кон'юнктури у етнополітичній мозаїці Закарпаття, тактичних й стратегічних прорахунків державних органів України впродовж десятиліть відносно розв'язання культурнотериторіальних проблем корінного кримськотатарського народу [4].

Українські учені тривалий час досліджують суспільно-політичні, правові, соціокультурні складники життєдіяльності національних меншин загалом й окремих спільнот зокрема. Вагомим доробком в царині етнонаціональних відносин є праці відомих українських дослідників І. Кураса, М. Панчука, О. Майбороди, О. Рафальського, Я.

Калакури, В. Котигоренка, С. Макарчик, О. Антонюка, В. Британ, О. Висоцького, К. Колесникова, Г. Луцишин, В. Загорської-Антонюк, В. Наулка, Р. Коршук [7] та ін. Таким чином, монографія І. Кураса «Етнополітика: Історія і сучасність. Статті, виступи, інтерв'ю 90-х років» містить авторські узагальнення, у центрі яких гуманітарна складова державотворення. Матеріали, відносно актуальних проблем етнополітичного розвитку (загальнодержавний і регіональний аспекти) складають окремі розділи праці [4].

Великий інтерес складає фундаментальна колективна монографія «Національні меншини України в ХХ столітті: політико-правовий аспект», в якій висвітлено особливості формування правового статусу етнічних меншин, діяльність їх представників в галузі культури, релігії та ін. Окремо в праці розглянуто етнополітичні виклики, які постали перед Автономною Республікою Крим [5].

В монографії «Національні меншини України в ХХ ст.: Історіографічний нарис» О. Рафальський особливу увагу приділяє дослідженню робіт, які вийшли у світ після здобуття Україною незалежності, виділяючи аспекти правового захисту етнічних груп і міжнаціональних відносин[5]. В збірнику «Етнополітологія у Україні. Становлення. Що далі?» представлено наукові розвідки, присвячені найважливішим етапам і напрямам десятилітнього становлення сучасної української етнополітології [3].

1.2. Проблематика національних меншин України у зарубіжній історіографії

Проблематика, пов'язана із різноманітними аспектами життя і діяльності національних меншин у Україні, є предметом дослідження ряду закордонних вчених. Насамперед, вчений В. Кувалдін порівнює особливості парламентських процесів у Україні і Росії [4], виокремивши

їх спільні і відмінні риси. Особлива увага автора сконцентрована на визначенні становища російської національної меншини у Україні, її представництва у парламенті. Окрім того, В. Кувалдін ділиться власними міркуваннями відносно можливості утворення у Україні партій за етнічною ознакою, насамперед тих, що у перспективі могли би виступити на підтримку зовнішньополітичного курсу Російської Федерації.

Т. Гузенкова досліджувала діяльність Верховної Ради України щодо консолідації поліетнічного українського суспільства. Дисертація М. С'єдіна, у якій досліджено особливості розвитку парламентаризму у Україні й Росії, містить розлогий аналіз впливу етнічності й культурного середовища на політичну активність громадян [6].

О. Амiантов також досліджував парламентаризм у Україні і Росії, й, серед іншого, ступінь виконання передвиборних програм партіями, які перемогли на виборах, і його взаємозв'язок з електоральними вподобаннями виборців [4]. Політизацію етнічних меншин у Україні розглянуто у російській історіографії як результат слабкості влади, на відміну від тоталітарного режиму у Росії.

Крім того, тамтешніми ученими була висловлена думка про насильницьке долучення російського населення до складу України, що не вважало її своєю Батьківщиною. Акцентується увага на суттєвих соціокультурних відмінностях українського і російського населення [7]. Дійсно, на нашу думку, росіяни і українці мають різне соціоісторичне походження. В цей же час, як показали події російсько-української війни, починаючи із 2014 року, значна частина росіян стала на захист суверенітету і територіальної цілісності України, вважаючи її своєю Батьківщиною.

Російські вчені висловлювали сумніви щодо збереження української державності у умовах поширення політизації етнічності і нових викликів 21 ст. [6]. Відповідно до соціологічного дослідження

Московського державного інституту міжнародних відносин (2009 р.), у Україні після «помаранчевої революції» було зафіксовано високий рівень української політичної ідентичності серед громадян, що, на думку російських вчених, указувало на неабиякий потенціал до розколу країни [1].

Водночас Г. Сасе із Лондонської школи економіки і політології в власній статті «Conflict prevention in a transition state: The Crimean issue in post-Soviet Ukraine» визначає дві суперечливі тенденції, які спостерігалися у незалежній Україні: зміцнення політичних інститутів центральної влади і виборча автономізація у Криму. Головним викликом для молодій державі у етнополітичному контексті вчена назвала ситуацію, що склалася у Криму. На думку Г. Сасе, політичні процеси і перемовини, що супроводжували надання півострову автономії, мали значно більший вплив на уникнення міжетнічних конфліктів, ніж саме проголошення Криму автономною республікою [9]. На нашу думку, цікавими, проте дещо однобічними, є висновки П. Д'анієрі, висловлені ним в статті «Ethnic Tensions and State Strategies: Understanding the Survival of the Ukrainian State».

Учений дослідив політику України відносно національних меншин у 1990–2007 рр. і дійшов висновку, що етнополітичні конфлікти в ній неминучі і головним їхнім рушієм є російська національна меншина і русофони, що компактно проживають в Криму і на Донбасі. П. Д'анієрі вважає, що зниження владного впливу російської нацменшини у українському суспільстві призведе до збільшення сепаратистських настроїв в її середовищі. Вчений переконаний, що в ймовірному конфлікті проблеми мови і громадянства відіграють непересічну роль. Розвиваючи дану думку, він припускає, що усунення російської мови із системи української освіти призведе до конфлікту із високою вірогідністю сепаратизму.

Говорячи про причини, що надали можливість уникнути сепаратизму у 1990–2007 рр., П. Д'анієрі зазначає: щоразу у часи суттєвого загострення ситуації виходці з Східної України ставали на чолі держави і національноорієнтовані сили не могли їм протистояти, що призводило до того, що обурення поступово вщухало. Окрім того, важливу роль в тому, що конфлікту не відбулося, відіграли зовнішні фактори – поведінка РФ, що активно підтримує російську нацменшину у Україні, і США.

Останні відіграли роль стримувача, особливо в процесі Помаранчевої революції, коли загроза етнополітичного конфлікту була критичною [7]. Російська національна громада має великий потенціал до участі у етнополітичних конфліктах у Україні і багато у чому на її користь відіграє велика її концентрація у одному регіоні. В цьому контексті актуальною є праця П. Д'анієрі: «Interdependence and sovereignty in the Ukrainian-Russian relationship»

1.3. Джерела дослідження

Основу нашого дослідження складають документи центральних, обласних, міських і районних органів влади, виявлені у Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГО України), Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України), Державному архіві Донецької області Р-6800, Державному архіві Закарпатської області Ф.1 та ін..

Особливий інтерес становлять фонди 1 (документи ЦК Компартії України) і (документи про діяльність Народного Руху України) ЦДАГО України. Окремі справи уміщують дев'яносто першу низку документів про особливості функціонування єврейських, румунських, молдовських, кримськотатарських і угорських культурних товариств; органів влади, що дають змогу з'ясувати деякі аспекти державної політики щодо

нацменшин. В фондах 5225, 5252, Р-1 ЦДАВО України зібрана інформація щодо електоральних уподобань представників нацменшин, їх участі у роботі державних і парламентських комітетів і громадських організацій. Документи фонду Р-1 проливають світло на етнічну приналежність осіб, що балотувалися у народні депутати, їх якісно-кількісне представництво.

1.4. Методологія наукового пошуку

Обширний обсяг проблем, що перебувають в фокусі дослідницького проєкту, визначила методологічне кредо його виконавця, що ґрунтується на теоретико-концептуальних напрацюваннях провідних вітчизняних і зарубіжних спеціалістів, сучасному понятійному апараті і методах і прийомах наукового дослідження. Надійними орієнтирами, завдяки яким обрано пріоритетні вектори опрацювання теми й адекватні їм засоби, стали підходи примордіалізму (Е. Сміт та Л. Гумільов), інструменталізму (М. Вебер, К. Янг, а також П. Брасс) і конструктивізму (Е. Гелер, Е. Хобсбаум, М. Есман, Р. Брубейкер, а також В. Тішков), а також ідеї, синтезовані у етносимволічній, соціально-психологічній, транснаціоналістській теоріях (Д. Лейк та Дж. Ротшильд й ін.).

Етнокультурні явища висвітлювалися через призму теоретичних конструкцій мультикультуралізму й інтеркультуралізму. Осягнення феноменології етнічності здійснювалося завдяки вивченню доробку піонерів цього напрямку Е. Ренана, Д. Рімена й інші в сучасній науці сформувався самостійний напрям—етнодержавознавство, об'єктом якого є «участь народів і націй в процесах державотворення, звільнення від чужого панування на засадах права і самовизначення».

Опоненти закидають представникам даного напрямку насамперед те, що перша частина терміну промовисто натякає на етнічну

винятковість чи домінанту деякого етносу відносно державності, а також асоціаціями із таким негативним проявом етніцизму як етнократія (владою однієї етнічної групи над іншими).

Учені, які працюють в цьому дисциплінарному руслі, вказують на те, що етндержавознавство – «варто трактувати як теорію, що поєднує етнонаціональний і державотворчий підходи, у єдиній системі координат. Предметом етндержавознавства є зміни, які відбуваються у політико-правовій сфері етнічного буття, унаслідок яких етноси–нації і народи перетворюються із об'єкта етно- і геополітики на його повноправний суб'єкт. Як науковий напрямок, що створився на межі таких наук, як етнологія і етнополітологія, етндержавознавство аналізує етнічну сферу насамперед під кутом зору етнічних і національних прав і свобод, які реалізуються в деякий спосіб державності–від автономних утворень до суверенних держав» [6].

Запропоноване дослідження виконувалося із застосуванням сучасного наукового тезаурусу, а також дефініцій, що фігурують в нормативно-правових документах, що регулюють сферу етнополітики. Серед номенклатури ключових понять, якими користувався дисертант – «етнос», «національність», «нація», «національна меншина», «національна/етнічна самоідентифікація», «етнополітика» й ін..

Певні із них є усталеними, окремі – донині дискутуються. в зв'язку з цим існує потреба принаймні стисло окреслити змістове наповнення термінів, якими оперують сучасні дослідники етнічної історії. Етнос (із грецької – «народ») в певних теоріях етнічності визначається як «стійка людська спільнота, що склалася історично й об'єднана спільними об'єктивними і суб'єктивними ознаками – походженням, мовою, культурою, традиціями господарювання, самосвідомістю, зовнішнім виглядом, складом розуму(ментальністю) та ін.».

За іншим визначенням етнос – це «стала група людей, що історично склалася, усвідомлює свою єдність поза економічним,

соціальним, політичним і конфесійним поділом і має спільні етнічно маркуючі ознаки. За значенням є близьким до поняття «народ» в його буденному розумінні» [5]. Поняття «Етнічна група» – багатозначне, означає різноманітні види етнічних спільнот. Етнічна група передбачає давню спорідненість, а також деяку лінгвістичну, релігійну і психологічну спільність.

Найчастіше цей термін вживається в сенсі «субетнічна група»/«субетнос», коли йдеться про групу певного етносу, що має свою субетнічну свідомість і самоназву чи територіально відособлену групу якогось етносу, відокремлену від основного масиву внаслідок міграції чи з інших причин, і таку, що зберігає власну первісну самосвідомість [6]. Окрім того, рідше трапляється вживання даного терміну як синонім етносу або народу, а також як група етносів/метаєтнічна спільнота.

П. Чорній трактує «етнічність» «як цілісну складну систему відносин, сформованих на історичній і генетичній основі властивостей людини і етносів, що проявляється в мові, культурі, ментальності і етнічних стереотипах». Відносно поняття «етнічна група» вчений зазначає, що сучасних науковців можна диференціювати на 2 категорії: одні «наділяють етнічну групу ознаками і властивостями, що у українській термінології притаманні етносу – історично сформованій людській спільноті, яка виникла на певній території, і якій притаманні неповторні й виняткові особливості мови, культури і психіки (ментальність), а також почуття самосвідомості»; інші – трактують етнічну групу як частину етносу, що мешкає за межами своєї етнічної території (до них належить більша частина вітчизняних спеціалістів).

Найбільш прийнятним, на наш погляд, є запропоноване П. Чорнієм визначення «етнічної групи», як «частини етносу, що проживає за межами своєї етнічної території, відрізняється від титульної етнічної спільноти соціолінгвістичними характеристиками, відмінною

матеріальною і духовною культурою, а також усвідомленням генетичної і культурної спорідненості з власним етносом»

Відносно до теорії акультурації Дж. Беррі, вибір головних стратегій визначають два чинники: потреба в збереженні культурної ідентичності і участь в міжкультурних контактах. Відповідно вчений окреслив чотири стратегії акультурації: асиміляція, сегрегація, маргіналізація, інтеграція. В випадку асиміляції спостерігається відмова від збереження власної етнокультурної ідентичності й самобутності на користь доміантної культурної традиції. Мінімальна (чи відсутня) комунікація із доміантною культурою означає, що етнічна спільнота сповідує стратегію сегрегації. Затухання культурних ініціатив певної етнічної спільноти спричинює маргіналізацію.

Нарешті, найпоширенішою стратегією акультурації вважається інтеграція, що виявляється в активних контактах і зближенні етнонаціональних спільнот, що, зрештою, робить можливим формування політичної нації. Г. Гард і П. Сорокін теоретизували один із видів інтеграції – культурну дифузію. Вони створили базові схеми для вивчення загальних паттернів дифузії, активної демократії, взаємодії громадської думки і медіа. Вчені колективної праці «Етнос. Нація. Держава: Україна у контексті світового етнодержавницького досвіду» наголошують: «Політична інтеграція відбувається тоді, коли кілька етнічних груп суспільства визнають і підтверджують легітимність системи».

Для опрацювання сюжетів, пов'язаних з спекуляціями сучасного керівництва Російської Федерації на проблемах міжнаціональних відносин і державної етнополітики у Україні й безпосереднє утручання в її внутрішні справи, автор скористався теоретичними напрацюваннями фахівців, що студіюють міжнародні виміри етнічності.

О. Майборода вказує на те, що «з часу становлення в західному суспільствознавстві теорії етнічності, її присутність в міжнародних

відносінах цікавила насамперед її конфліктогенністю, особливо в зв'язку з темою сепаратизму. Проте присутність етнічності в розвитку міжнародної системи була значно вагомішою – і із точки зору виникнення елементів системи, і з точки зору періодичної реструктуризації останньої». «Той факт, що національна держава володіє окремою ідентичністю, змушує звернути увагу на культурну сторону останньої, оскільки саме нею національні держави насамперед заявляють про власну суб'єктність, відрізняючи себе за зовнішніми ознаками від ін. міжнародних акторів.

Проте не тільки посиленням ідентичності проявляє власну функціональну роль культура. Вона великою мірою визначає і внутрішню міцність держави» [3]. Р. Штайнмец із цього приводу наголошує, що наявність тією або іншою мірою автономних частин в складі великої держави, дефіцит консолідації і культури є чинником її слабкості [6].

Таким чином, концептуальні напрацювання вітчизняних і зарубіжних вчених визначили теоретико-методологічні засади наукового осмислення етнополітичних процесів у Україні 90-х рр. 20 ст. – початку 21 ст., ролі національних меншин в суспільно-політичних трансформаціях у умовах цивілізаційних світоглядних і мілітарних протистоянь сучасної епохи.

РОЗДІЛ 2. ЕТНОПОЛІТИЧНА СТРОКАТИСТЬ УКРАЇНИ В ДИНАМІЦІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ЗМІН

2.1. Трансформація нормативно-правової бази міжнаціональних відносин

Невдачі та помилки команди «помаранчевих», фінансова криза наприкінці першого десятиліття 21 ст. зумовили зниження їхнього рейтингу і, насамперед, Президента України В. Ющенка, й поразку на наступних виборах. Опозиційні сили – Партія регіонів й Комуністична партія – використовували тактичні та стратегічні прорахунки коаліційних політичних сил для власного сходження на владний Олімп.

Їх лідери застосовували проблеми національних меншин у Україні та, спекулюючи етнополітичною та етномовною проблематикою, прагнули підвищити свій рейтинг, помітно втрачений в період Помаранчевої революції. Водночас нагнітання напруги у етнополітичних питаннях породжувало певний деструктив в суспільстві. На початку 21 ст. у українському соціумі поширюється концепція етнічної інтеграції, сутність якої полягала у сприйнятті національними меншинами всіх цінностей місцевого суспільства без втручання зі сторони держави [2].

В цьому випадку національні меншини інтегрувалися у усі галузі життя, уникаючи асиміляції та втрати ідентичності. На початку другого десятиліття 21 ст. перед Україною постала проблема реформування моделі етнонаціональної політики та пошуку шляхів оптимізації етнічних процесів. В листопаді 2011 р. Київським міжнародним інститутом соціології, спільно із Інститутом прав людини та запобігання екстремізму й ксенофобії було проведено вибіркове репрезентативне опитування, яке виявило стрімке зростання ксенофобії у Україні впродовж 1994–2011 рр.

В цей же час прогнозувалося подальше зростання рівня несприйняття в суспільстві осіб ромської національності. За даними дослідження 2011 року передбачався спалах ксенофобії відносно ромів в 2014 р.. Комітет Міністрів Ради Європи, розуміючи певні складнощі модернізації України, 30 березня 2011 році ухвалив Резолюцію, де було відзначено як позитивні зрушення в справі захисту національних меншин, так та вказано українському уряду, на дотримання прав людини, а саме: вдосконалення законодавчої бази щодо національних меншин, приведення її в відповідність до міжнародних норм й усунення проявів дискримінації.

Із обранням Президентом України В. Януковича відбулося переосмислення етнонаціональної політики у Україні з урахуванням інтересів Російської Федерації. та хоча у Посланні до українського народу (2010 році) Президент України В. Янукович визначав одним із ключових напрямків своєї роботи, а також уряду та парламенту, забезпечення демократичних стандартів етнонаціональних відносин, приведення в відповідність вітчизняної нормативно-правової бази в сфері етнонаціональних відносин до європейських стандартів, усунення протиріч в законодавчій базі щодо репатріантів (кримських татар, греків, вірмен, болгар, а також німців) й інтеграції їх у українське суспільство, протидію ксенофобії, подолання високих темпів мовно-культурної асиміляції значної частини етноспільнот в бік російських мовних та культурних зразків– все це було більше схоже на популізм.

Оскільки В. Янукович, маючи проросійську орієнтацію, упродовж свого нетривалого строку повноважень лише сприяв русифікаторським проектам у Україні, зокрема, у південно-східних областях й АР Крим. В цей же час в 2010–2011 рр. Українська держава заявила про готовність до оновлення моделі етнонаціональної політики. Свідченням початку модернізації даної моделі стало проведення парламентських слухань, обговорення й перегляд на найвищому рівні її основних принципів [4]. В

2010 р., на виконання указу Президента України від 9 грудня 2010 р. «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», було ліквідовано Державний комітет в справах національностей й релігій разом із його територіальними підрозділами.

Функції та повноваження Держкомнацрелігій було передано спеціально створеному Департаменту в справах релігій й національностей в структурі Міністерства культури. Загалом Указ Президента передбачав адміністративне реформування системи центральних органів виконавчої влади, визначення кількості міністерств й відомств. Власного часу экс-голова Державного комітету у справах національностей й релігій Ю. Решетников відзначав, що відсутність основного координувального органу, що займався би етнонаціональними відносинами у Україні, захистом прав національних меншин, буде використано окремими політиками в процесі виборчої кампанії 2012 р.

На його думку, існували деякі політичні сили та лідери, що на словах вважали себе «захисниками прав» національних меншин, хоч насправді їхні дії лише посилювали напруження у українському суспільстві, продукували спекуляції у царині міжнаціональних відносин, породжували нові мовні проблеми, у історії, культурі. Ішлося насамперед про проросійських політиків з Партії регіонів й КПУ, які, прикриваючись захистом етноспільнот у Україні, насправді намагалися прийняти низку антиукраїнських законів.

В зв'язку з проросійською орієнтацією новообраного гаранта Конституції, будь-які програмні документи, закони, постанови, накази були прийняті не для покращення етнополітичної ситуації у державі, а для посилення насамперед впливу Російської Федерації у Україні й зближення її зі східним сусідом. Упродовж 2010–2013 рр. Верховна Рада України прийняла низку законів й поправок, що мали регулювати етнонаціональні відносини у Україні. Серед них – Закони України «Про

ратифікацію угоди між Україною та Республікою Молдова про співробітництво в забезпеченні прав осіб, що належать до національних меншин» від 5 жовтня 2010 р. «Про засади державної мовної політики» від 3 липня 2012 р., «Про засади запобігання й протидії дискримінації у Україні» від 6 вересня 2012 р., «Про національні меншини» від 16 жовтня 2012 р. І інші. Водночас науковці-політологи, правознавці й народні депутати й надалі розроблювали концепцію державної етнонаціональної політики, однак запропоновані моделі залучення інститутів громадянського суспільства до сфери міжетнічних відносин залишалися суперечливими.

Як відзначалося, важливим документом врегулювання етнонаціональних відносин у Україні, утворення нових механізмів міжнаціонального діалогу й консолідації української нації, мала стати «Концепція державної етнонаціональної політики України». Утім за понад 20 років існування Української держави її так та не було прийнято. Із 1990-х рр. та до 2013 р. було сформовано корпус проєктів згаданого документа, що через об'єктивні й суб'єктивні чинники так й не були затверджені. На думку В. Андріяш, Концепція могла б стати одним із перших органічних законів в сфері етнонаціональних відносин в тому випадку, якби у ній не було протиріч й неузгодженостей через міжнаціональні відносини. Черговий проєкт закону «Про Концепцію державної етнонаціональної політики України» було розроблено у 2013 р. За ініціативою народного депутата 7 скликання М. Джемілева 5 липня 2013 р. даний законопроєкт було внесено на розгляд Верховної Ради України. В документі подавалися визначення ключових понять Концепції, а також був охарактеризований стан етносоціального й етнополітичного розвитку України. На думку М. Джемілева, українське законодавство у питаннях збереження ідентичності й культурної самобутності національних меншин відповідало світовим та європейським стандартам. Однак запропонований документ потребував

концептуального визначення його призначеності. Відтак, для повної реалізації гарантованих Конституцією України прав та свобод громадян, які належать до національних меншин, формування сучасних підходів до співіснування та взаємодії етнічних спільнот й етнічних груп із державою, а також ефективного громадського та державного регулювання етнополітичної сфери, важливо було шукати нові шляхи удосконалення системи етнополітичних відносин у Україні

2.2. Вплив перезавантаження зовнішньої політики України на етнонаціональні процеси

Наявність централізованого управління етнонаціональними процесами у Україні сприяло запобіганню конфліктів за допомогою моніторингу етнополітичної ситуації, розроблення заходів збереження міжетнічної злагоди, формування рекомендацій урядовим установам, місцевому самоврядуванню щодо створення й реалізації програм на державному та регіональному рівнях, а також формуванню пропозицій парламенту щодо удосконалення законодавчої бази.

Зате у структурі Міністерства культури України було створено Департамент в справах релігій та національностей, що опікувався проблемами національних меншин й релігійних конфесій у Україні. В структурі інституції також було сформовано відділ національних меншин України та української діаспори, окремими напрямками роботи якого стали моніторинг й координація заходів, спрямованих на зміцнення міжетнічної злагоди.

На думку багатьох експертів, створення департаменту не забезпечувало оптимальної роботи в справах національностей й релігій, натомість вони наголошували, що потрібно було створити окреме міністерство, що би вирішувало дані проблеми. Україна задекларувала рівність прав всіх громадян не залежно від етнічного або національного

походження й запровадила цивілізовані стандарти гарантії захисту прав національних меншин.

В зв'язку із цим дослідник Т. Халавка класифікував всі законодавчі акти із національної проблематики за принципом суб'єктності їх прийняття чи розробки. Автор поділив їх на 2 групи:

1) нормативні акти й рекомендації міжнародних структур, що регламентують права етнічних громад;

2) українське законодавство й локальні нормативноправові акти, що регулюють права національних меншин.

Дослідник відзначав, що формування нормативної бази є підґрунтям для інституційних й функційних складників регулювання етнополітичних процесів. В нормативних документах чітко прописані вимоги до взаємодії усіх суб'єктів етнополітичних процесів, насамперед держави й її інституцій, етнічних громад, громадських об'єднань, релігійних організацій й засобів масової інформації [6].

Таким чином, формування ключових принципів й структури державної політики регулювання етнонаціональних відносин залежить насамперед від нормативно-правового забезпечення. Відтак початок зміни етнополітичного курсу в часи президентства В. Януковича, зумовлювало й зміну нормативно-правової основи, що так само вплинуло на структуру інституцій, що опікувалися проблемами національних меншин. Система державного управління в галузі міжетнічних відносин була досить розгалуженою, утім не відповідала повною мірою основним вимогам забезпечення прав національних меншин, що пояснювалося насамперед відсутністю Концепції державної етнонаціональної політики України, завданням якої мав стати захист прав усіх суб'єктів етнонаціональних відносин, задоволення їх культурно-освітніх потреб, забезпечення міжетнічної злагоди, консолідації українського народу навколо державотворчої нації [6].

Елементами верхнього рівня організаційно-функціональної структури державного управління етнонаціональними процесами є Верховна Рада України, Президент України й Кабінет Міністрів України, які мали відповідні структурні підрозділи й повноваження в сфері міжнаціональних відносин [6]. Окрім того, до центральної ланки управління етнонаціональними відносинами у Україні станом на 2010 р. належали:

- 1) Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин та міжнаціональних відносин;
- 2) Уповноважений з прав людини Верховної Ради України;
- 3) Адміністрація Президента України при Управлінні внутрішньої політики;
- 4) Відділ питань освіти культури й охорони здоров'я Кабінету Міністрів України;
- 5) Державний комітет України в справах національностей й релігій;
- 6) Державний комітет АР Крим в справах національностей й релігій;
- 7) Державний комітет АР Крим в справах національностей й депортованих громадян України;
- 8) Міжнародна організація з міграції (представництво у Україні);
- 9) Український центр з прав людини;
- 10) Інститут політичних та етнонаціональних досліджень НАН України;
- 11) Інститут народознавства НАН України;
- 12) Центр вивчення народонаселення при Національному університеті «Києво-Могилянська академія»;
- 13) Інститут держави та права НАН України [6].

А утім, упродовж наступних трьох років в процесі реформування адміністративної сфери ця система управління зазнавала окремих змін, а

отже реорганізовувалася робота структурних підрозділів, що регулювали міжетнічні відносини. До ключових проблем етнополітичної сфери варто віднести удосконалення управлінської діяльності етнополітичними процесами.

Особливе значення мала реалізація інтеграційної стратегії акультурації в прикордонних регіонах, зважаючи на потужний вплив зовнішніх чинників на етнополітичні процеси. Відповідно постали завдання вдосконалювати законодавче регулювання етнонаціональної політики, створювати механізми залученням національних меншин до участі у суспільно-політичному житті держави, налагоджувати взаємозв'язки міждержавних урядових структур в справі забезпечення й реалізації прав нацменшин, приймати регіональні програми, залучати національні меншини до прийняття рішень на регіональному рівні й формувати транскордонні комунікації. Вирішення цих завдань, на думку Т. Халавки, мало би сприяти реалізації державної інтеграційної моделі, що би в короткостроковій перспективі усунула багато негативних чинників пов'язаних з стереотипами й сегрегаційними настроями, а в довгостроковій – сприяла би міжнаціональній злагоді

2.3. Національні меншини ромів та греків України у стратегіях розвитку країн-сусідів

Нині ромська національна меншина це найбільш дискримінованою у країнах Європі. Не беручи до уваги декларовані державою рівні права для представників всіх національностей, саме роми це найбільш незахищені і уразливими серед ін. національних меншин, представлених у нашій країні.

У нашій країні проживають більше трьохсот тисяч ромів, приблизно дев'яносто відсотків із них стверджують, що зазнають переслідувань через власну національну приналежність.

Захист прав національних меншин гарантується рядом документів:

1. Конституцією України;

2. Законом України «Про національні меншини в Україні» і ін. нормативно-правовими актами.

Наша країна стала учасником ряду міжнародних договорів, що відносяться прав і захисту національних меншин, насамперед Рамкової конвенції щодо захисту національних меншин.

Відповідно до статті одинадцятої Конституції нашої країни Україна сприяє розвитку етнічної самобутності, культурної і мовної самобутності, а також релігійної самобутності усіх корінних народів та національних меншин нашої країни.

Країна гарантує усім національним меншинам права на національну та культурну автономію:

1. використання й навчання рідною мовою або навчання рідній мові у державних навчальних закладах чи через національні культурні товариства;
2. розвиток національних культурних традицій;
3. застосування національної символіки;
4. святкування національних свят;
5. сповідування власної релігії;
6. задоволення потреб в літературі, мистецтві, а також ЗМІ,
7. утворення національних культурних й навчальних закладів і будь-яку ін. діяльність, яка не суперечить чинному законодавству.

Пам'ятки історії та культури національних меншин в нашій державі охороняються законом.

Громадяни нашої країни, що належать до національних меншин, володіють правом:

1. обиратися чи призначатися на рівних засадах на всі посади до органів законодавчої, виконавчої, судової влади,

місцевого самоврядування, у армії, в організаціях, установах та фірмах, на підприємствах;

2.збереження життєвого середовища в місцях їхньої історичного та сучасного розселення;

3.вільно обирати і відновлювати національність;

4.на національні прізвище, національне ім'я та по батькові;

5.відновлювати власні національні прізвище, по батькові, а також ім'я;

6. у національній традиції яких не існує звичаю зафіксувати "по батькові", мають право записувати у паспорті тільки ім'я і прізвище, проте в свідоцтві про народження - ім'я, батька й матері;

7. устанавлювати та підтримувати зв'язки із особами власної національності і їхнім громадськими об'єднаннями за межами території нашої країни, одержувати від них допомогу для задоволення мовних, культурних, духовних потреб, брати участь в діяльності міжнародних неурядових організацій.

«Задоволення культурних прав національних меншин, які проживають на території України, є важливим елементом забезпечення внутрішньополітичної стабільності держави. Проблема набуває особливого значення в умовах використання теми міжетнічних відносин з боку РФ з метою дестабілізації ситуації, намагань маніпулювати етнічними спільнотами та формувати імідж України як держави, що порушує/ігнорує культурні, освітні та інформаційні права національних меншин. Це стосується не лише румунів, угорців, росіян, а й тих етнічних груп, які проживають на півдні та сході України, зокрема в регіонах, що безпосередньо межують з лінією зіткнення. Однією з таких етнічних груп є грецька меншина України».

Відповідно до Всеукраїнського перепису 2001 року, у нашій країні нараховувалося 91,5 тисяч представників грецької національної

меншини. Грецькі об'єднання наголошують, що обсяг етнічних греків, громадян нашої країни є більшою: від 150 тисяч до майже 200 тисяч людей. До 2014 років переважна більшість українських греків проживала у Донецькій обл. – приблизно 77,5 тисяч людей. За словами Посла Греції у нашій країні Георгіоса Пукаміссаса, сьогодні у районі Маріуполя мешкає майже 100 тисяч греків. Відповідно до рейтингу AusGreekNet.com (що базується переважно на офіційних статистичних даних держав у яких проживає грецька спільнота) Україна посідає 8 місце в світі за обсягом етнічних греків, що постійно проживають на її території і є її громадянами.

Структура і діяльність представницьких організацій грецької спільноти у нашій країні. На сьогоднішній день діяльність організацій грецької національної меншини зосереджена, передусім, в місцях компактного проживання меншини – м. Маріуполь, м. Одеса, м. Запоріжжя, м. Харків, а також м. Київ.

До відомих грецьких організацій у нашій країні відносяться:

1. «Благодійний Фонд Пантелеймона Бумбураса (місто Одеса). Ключові пріоритети Фонду: реконструкція парків та надання фінансової підтримки українській армії (купівля амуніції для українських військовослужбовців, що проходять службу у ООС) і допомога мешканцям населених пунктів, які постраждали внаслідок бойових дій». В 2018 році Президент України Петро Порошенко нагородив Пантелеймона Бумбураса відзнакою «За гуманітарну участь у антитерористичній операції».
2. Одеська філія Грецького Фонду Культури (Фонд утворений 1992 році у Афінах й підпорядковується Міністерству культури Греції). Голова Адміністративної ради філії це П. Бумбурас. Філія займається культурно-просвітницькою, освітньою (в філії працюють курси із вивчення новогрецької мови декількох рівнів, відкрито єдиний у нашій країні екзаменаційний центр для одержання міжнародного сертифіката

про знання грецької мови), науковою діяльністю й видавничою діяльністю. Сприяє установленню прямих контактів й культурних обмінів між Україною й Грецією. Із часу відкриття при філії функціонує музей «Філікі Етерія».

3.Маріупольське міське товариство греків. Одне із найчисленніших об'єднань представників грецької спільноти, утворене в січні 1989 року. Кількість членів товариства становить майже 1,5 тисяч людей. Головні напрямки діяльності: збереження й популяризація новогрецької мови, поширення літератури про досягнення грецьких культурних центрів, організація конкурсів, фестивалів, виставок грецької народної творчості і мистецтва та ін..

4.Харківське міське товариство греків «Геліос». Виконує культурно-освітню діяльність й сприяє взаємному збагаченню української й грецької культур (своєрідний культурний трансфер). Як приклад, зусиллями організації було перекладено «Лісову пісню» Лесі Українки, яка вийшла одночасно українською і румейською[1] мовами.

5.Київське міське товариство греків імені К. Іпсіланті. До головних напрямків діяльності належать: залучення до грецького руху молоді й дітей, сприяння задоволенню їх мовних й культурних потреб, популяризація грецької мови та ін.. Товариство особливо опікується збереженням історичної пам'яті відносно діяльності князя Костянтина Іпсіланті[2] у м. Київ.

Ключовою координаційною структурою, що об'єднує грецькі товариства у нашій країні, є Федерація грецьких товариств України (ФГТУ), утворена 1995 році. Головні завдання Федерації є:

- 1.консолідація греків у Україні;
- 2.розвиток грецьких товариств для дослідження грецької мови;
- 3.популяризація грецької культури, традицій, а також звичаїв;
- 4.збереження грецької діаспори у нашій країні;

5. поглиблення українсько-грецьких відносин на муніципальному рівні (укладання угод про співпрацю між містами України і Греції), зміцнення співробітництва із органами влади усіх рівнів.

Федерація грецьких товариств України представляє грецьку спільноту України на міжнародному рівні. Насамперед, за підтримки Греції і Кіпру Федерацію було прийнято у члени Всесвітньої ради греків зарубіжжя [3]. В цей же час необхідно зауважити особливості організаційних форм взаємодії Федерації і САЕ. САЕ формується із семи периферій. Україна належить до так званої Периферії держав колишнього СРСР[4], до якої належать п'ять держав – Азербайджан, Грузія, Україна, Росія, а також Казахстан.

«Координатором Периферії, тобто особою, яка загалом визначає основні напрями діяльності її членів, є представник Росії – Іван Саввіді. З 2012 р. він входить до складу Ради з питань міжнаціональних відносин при президенті РФ, а також є контактною особою російської влади з політичними колами в самій Греції. Зокрема, у 2015 р. він допомагав організувати зустріч В. Путіна з прем'єр-міністром Греції А. Ципрасом. За деякими даними, він також фінансово причетний до організації протестів в Македонії (червень 2018 р.), пов'язаних із перейменуванням республіки. Також, за інформацією українських активістів, російська влада залучила І. Саввіді для тиску на Елладську православну церкву з приводу ненадання Україні автокефалії. Статки І. Саввіді оцінюються у близько 2 млрд дол. Все це призводить до звинувачень на адресу керівництва Федерації щодо їхньої співпраці з РФ і підтримки «руського миру» та ДНР».

«Одним з важливих аспектів для представників грецької національної меншини у нашій країні є збереження об'єктів матеріальної і нематеріальної культурної спадщини, розвиток міжкультурних зв'язків всередині українського соціуму, ознайомлення українців із грецькою культурною спадщиною.

Найбільша у нашій країні бібліотека грецької літератури це бібліотека елліністичних студій «Костянтинос Левендіс» із фондом приблизно сімнадцять тисяч примірників, що була утворена на базі Маріупольського державного університету. Початок формування бібліотеки було покладено 2005 році, на момент відкриття фонди бібліотеки налічували понад 6000 примірників».

«Важлива подія для світової грецької спільноти є першим перекладом українською мовою відомої грецької поеми-романсу 17 ст. Вінсента Корнароса «Еротокрит». Про особливе значення даного твору грецької культури свідчить той факт, що Міністр культури й спорту Греції Мірсіні Зорба (Myrsini Zorba) назвала 2019 році – «Рік Еротокриту». Також український письменник В. Кіор переклав урумською мовою «Кобзар» Тараса Шевченка зразка 1840 року. Національна спілка письменників України висунула його кандидатом на отримання премії КМУ ім. Максима Рильського».

Ключові публічні заходи для греків України є:

1. Міжнародний фестиваль грецької культури «Мега-Йорти» імені Доната Патричі;
2. Фестиваль грецької пісні ім. Тамари Каці;
3. День незалежності Греції;
4. Національне грецьке свято «День «Охі!»».

В регіонах нашої країни кожного року проводяться дні грецької мови і культури. Великого значення набуває питання збереження і підтримки об'єктів матеріальної культурної спадщини грецької національної спільноти у нашій країні, що є важливим елементом забезпечення її культурних потреб. Ключовими є пам'ятки, пов'язані із історією становлення незалежності Грецької Республіки, насамперед діяльністю князя Костянтина Іпсіланті:

1. Будинок-садиба Іпсіланті в м. Київ. Певні грецькі товариства наполягають на незаконності приватизації і необхідності повернення

будинку у комунальну власність (а потім в власність грецької громади) для утворення тематичного історичного музею, дане питання виносилося й на обговорення Комісії із питань культурної спадщини і культурних цінностей Громадської ради при Міністерстві культури України. На цій стадії оголошено збір коштів на устанавлення меморіальної дошки князю на садибі Іпсіланті;

2.пам'ятник князю К. Іпсіланті у Києво-Печерській Лаврі, устанавлений дружиною князя на його могилі на території Георгіївської церкви і відновлений в 1997 році. На сьогоднішній день він руйнується через погодні умови й, на думку грецької спільноти, потребує реконструкції й захисту;

3.Монастир Святої Катерини (Синайський монастир, чи Грецький монастир), побудований в м. Київ грецькою громадою 1738 році. Із 90-х рр. 20 століття грецька громада намагається відновити Грецький приход Святої Великомучениці Катерини Київського подвір'я Грецького Ставропігального Монастиря Святої Великомучениці Катерини на Синайській Горі.

В галузі забезпечення інформаційних прав грецької меншини ситуація залишається неоднозначною. На сьогоднішній день у нашій країні відсутні газети новогрецькою мовою, у тому числі такі, що видаються громадськими організаціями самої грецької меншини. Газета «Елліни України» (виходить у Маріуполі коштом Федерації грецьких товариств нашої країни), а також газета «Одіссос[5]» Одеської обласної громади греків ім. Григорія Маразлі видаються українською мовами.

За двадцять вісім років незалежності у нашій країні було відкрито низку державних освітніх закладів із вивченням новогрецької мови.

За даними Міністерства культури нашої країни, в період з 2017 по 2018 рік навчального року в загальноосвітніх навчальних закладах України грецьку мову як предмет вивчали 2302 учні (насамперед, в Донецькій області–1635 людей, в місті Києві–430 людей),

факультативно—391 учень. В Донецькій обл. у загальноосвітніх навчальних закладах України факультативно вивчають:

1. новогрецьку мову—310 учнів;
2. румейську—30-40 учнів;
3. урумську—30-40 учнів.

В період з 2018 по 2019 рік навчальному році новогрецьку мову як предмет вивчають 2399 учнів, а факультативно – 671[6].

Щонайменше шести вищих навчальних закладів, серед яких:

1. Київський національний університет ім. Тараса Шевченка;
2. Київський національний лінгвістичний університет;
3. Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського,
4. Київський національний торговельно-економічний університет;
5. Маріупольський державний університет і Львівський національний університет ім. Івана Франка.

Дані ВНЗ виконують підготовку спеціалістів із новогрецької мови. Окремі вищі навчальні заклади (Київський національний університет ім. Тараса Шевченка і Маріупольський державний університет) виконують й науково-дослідну діяльність у галузі грецької культури і історії. Тобто, при КНУ імені Тараса Шевченка діє мовний центр—Центр елліністичних студій і грецької культури і Центр елліністичних студій і грецької культури ім. Андрія Білецького.

В Маріупольському державному університеті діє Інститут українсько-грецької дружби і елліністичних досліджень. До Інституту входять науково-дослідні відділи українсько-грецької дружби, історії еллінізму країн Причорномор'я, історії і культури греків України.

На основі інституту проводяться наукові дослідження із історії і культури греків, науково-практичні семінари і круглі столи за участю представників закордонних університетів. В Львівському національному університеті ім. Івана Франка розпочав діяльність Центр грецької мови і культури.

Представники ключових організацій грецької меншини у нашій країні зазначають, що грецька спільнота не володіє значними проблемами в задоволенні власних основних культурних, освітніх або інформаційних прав. В цей же час стан грецької спільноти і головні вектори її розвитку надають можливість встановити такі проблемні моменти.

РОЗДІЛ 3. НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

3.1. Особливості державного регулювання міжнаціональних відносин

На сьогоднішній день до законодавчих актів, які забезпечують реалізацію державної етнонаціональної політики й регулюють міжнаціональні відносини у нашій країні, варто віднести:

1. Конституцію України;
2. Конституцію Автономної Республіки Крим;
3. Закони України «Про національні меншини в Україні»;
4. «Про громадянство України»;
5. «Про вибори народних депутатів України»;
6. «Основи законодавства України про культуру»;
7. «Про освіту»;
8. «Про інформацію»;
9. «Про друковані засоби масової інформації (пресу) у Україні»;
10. «Про свободу совісті та релігійні організації»;
11. «Про об'єднання громадян»;
12. «Про біженців»;
13. «Про засади державної мовної політики»;
14. «Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин»;
15. «Про правовий статус іноземців» й ін. нормативні акти

Дослідимо найбільш важливі із них більш детально. Становлення політики в галузі міжнаціональних відносин велось одночасно із процесом здобуття незалежності України. Про це свідчить прийняття Декларації «Про державний суверенітет України» (шостого липня 1990 року), відповідно до якої надавалось право українській нації на

самовизначення. Також Декларація констатувала, що у УРСР забезпечувалась рівність перед законом всіх громадян, в незалежності від расової і національної приналежності, мови і релігійних переконань, гарантується «усім національностям, що проживають на території республіки, право їх вільного національно-культурного розвитку», що свідчить про те, що Декларація «Про державний суверенітет України» стала спробою створення політики в галузі міжнаціональних відносин.

Базовим в галузі міжнаціональних правовідносин став Закон України «Про національні меншини в Україні», ухвалений Верховною Радою України двадцять п'ятого червня 1992 року стаття третя Закону України «Про національні меншини в Україні» надає чітке визначення терміну «національної меншини», згідно якого термін трактується як група громадян України, що не є українцями за національністю, виявляють почуття національного само усвідомлення і спільності між собою [7].

3.2. Зовнішні чинники політизації національних меншин України

Відповідно до даних А. Дегтеренко, на січень 2017 року, серед зареєстрованих у установленому законом порядку політичних партій, що у власних програмах та практичній роботі апелюють до інтересі у конкретних національних меншин, можемо віднести:

1. Українську Національну консервативну партію;
2. Конгрес Українських Націоналістів;
3. Слов'янську партію, “КМКС “Партія угорці у Україні”;
4. Демократичну партію угорці у України;
5. Політичну партію “Русичи”, Політичну партію “Інтернаціональна”;
6. зареєстровані 2016 року у Одеській обл.–Політичну партію «Циганська партія України» і Політичну партію “Грузинська партія

України” та Політичну партію “Партія полякі у Україні”, зареєстровану у 2014 році».

В цей же час, унаслідок анексії Криму, агресії Російської Федерації на Донбасі, гідридної війни посилювали власний вплив у чинники, що могли спричинити міжетнічні протистояння та сепаратистські виступи. До регіонів із потенційним зростанням ризику у міжетнічних протистояннях відносяться Закарпаття та Одеська обл.

В даному контексті першочергової уваги потребують русинська та угорська спільноти Закарпаття. Русини Закарпатської обл., маючи мережу громадських організацій, періодично активізують власну політичну діяльність. У «політичному русинстві» дослідниця А. Дегтеренко виокремлює 2 напрямки—проросійський та проєвропейський.

Лідерами проросійського напрямку є Д. Сидор та П. Гецько. Певні автори вважають Д. Сидора, священника УПЦ (МП), агентом КДБ із середини 1980- 400 х рр., що закликає до сепаратизму, а 1 грудня 2008 р. У Мінську проголоси у незалежність «Республіки Підкарпатська Русь». Як відзначає А. Дегтеренко, представники проросійського напрямку орієнтуються на Росію та вимагають встановлення окремої “русинської національності”, надання автономії чи навіть незалежності регіону Закарпаття.

Особливо це простежується на прикладі П. Гецька, що у березні 2015 року від “імені русинського населення та русинських організацій” заклика у президента РФ, у разі відмови уряду України надати автономію, ввести на Закарпаття “миротворчі сили”. У 2010 році представниками забороненої на сьогоднішній день КПУ у парламенті робилися спроби узаконити національність «русин». У 2016 році русинський рух Закарпаття структурувався та мав помітну тенденцію до зрощування з проросійськими сепаратистськими політичними партіями.

На основі спостережень ми можемо констатувати, що угорська національна меншина загалом не демонструє активних протестних настроїв, проте, за підтримки Будапешта, не відкидає спроб добитися територіально-культурної автономії на теренах Закарпаття. На території Закарпаття діють політичні партії етнічних угорців – Партія Угорців України (КМКС) та Демократична партія угорців України (ДПУУ), грудень 1996 року.

Після окупації Росією частин Донецької та Луганської обл. Угорщина послабила тиск на Україну відносно утворення Притисянського автономного району. Однак угорська правляча партія «Фідес» не відмовилася від ідеї подвійного громадянства для угорців Закарпаття. На виборах до обласної ради у 2015 року угорські партії отримали вісім депутатських мандатів. За даними А. Дегтеренко, у Одеській обл. у 2001 році «компактно проживало 74 відсотків болгар України, зокрема, у Болградському районі – 60,8 відсотків, молдовська національна меншина чисельністю 123,8 тис. осіб, а також менш 401 чисельні етнічні громади – румуни, роми, гагаузи, поляки, албанці. На території регіону діяло 165 національно-культурних товариств».

На думку А. Дегтеренко, на громаду болгар та молдован чиниться певний вплив із боку російських спецслужб, що перебувають у невизнаній Придністровській Молдавській республіці, для дестабілізації суспільно-політичної обстановки на півдні України, особливо у умовах війни, що ведеться Росією проти України. Прикладом цього може слугувати звернення «болгарської діаспори» до Президента України від 27 червня 2016 року, із вимогою надати територіальну автономію болгарам у Одеській та Херсонській областях. Також слід зазначити про існування і про підготовку та матеріально-організаційну підтримку сепаратистських екстремістських рухів, що копіювали методи підривної роботи заколотників у «ДНР/ЛНР».

3.3. Національні меншини в війні Російської Федерації проти України

Тридцять другого травня, в межах проєкту Ради Європи "Посилення захисту національних меншин, уключаючи ромів і мов меншин у Україні" відбулася консультативна онлайн-зустріч.

Учасники і учасниці заходу обговорили потреби і становище національних спільнот у умовах повномасштабного вторгнення РФ у Україну.

В зустрічі узяли участь: голова Офісу Ради Європи у нашій країні Стен Ньорлов і керівник відділу програм інклюзії і боротьби із дискримінацією Ради Європи Торстен Афлебах.

Долучилися також такі особи: урядовці—голова Комітету Верховної Ради України із питань прав людини Дмитро Лубінець і Уповноважена із прав людини Людмила Денісова.

Приєдналися і представники даного освітнього і культурного фронтів—голова Державної служби нашої країни із етнополітики і свободи совісті О. Богдан, керівник Управління загальної середньої і дошкільної освіти МОН України Ю. Кононенко. Окрім цього, в онлайн-заході узяв участь заступник міського голови Мелітополя М. Семикін.

Інші учасники даних державних інституцій, представники даних державних інституцій і НУО національних меншин Закарпатської обл., Запорізької обл., Одеської обл., Кіровоградської обл., Волинської обл. і Чернігівської обл. Тож загалом до заходу долучилися шістдесят людей.

Голос етнічних спільнот лунає увесь час із самого початку повномасштабної війни. Національні спільноти включилися у міжнародну комунікацію й почали розповідати правду мовами меншин.

Голова Державної служби України із етнополітики і свободи совісті О. Богдан зазначила, що на сьогоднішній день українці мають

унікальний шанс більше взаємодіяти одне із одним й бачити повну солідарність українського суспільства.

«22 лютого етноспільноти України ініціювали звернення Україна – наш спільний дім. Ми бачили, як Росія акумулювала свої війська на кордоні, тому спробували сказати українською та англійською мовами, що Україна є мирним домом для всіх національних спільнот, і будь-які спроби нападу не можуть бути виправданими. Ми знаємо, що РФ активно використовує тему нацменшин у своїх компаніях дезінформації».

В власному виступі Д. Лубінець, голова ВРУ із прав людини розповів, що близько Маріуполя був населений пункт під назвою Сартана. Кілька днів його розбивали авіацією, зкидали на нього бомби вагою 500 кілограм чи 1000 кілограм. В цьому селищі проживало 90 відсотків етнічних російськомовних греків.

«Це показник того, як Росія відноситься до національних меншин. Їй байдуже на те, хто і до якої національності належить. Якщо людина є громадянином України та проживає на території цієї країни, то РФ автоматично вважає, що це бандерівець, якого треба вбити. Тому те, що відбувається зараз, окрім як геноцид української нації, не можна назвати ніяк інакше», – зауважив голова Верховної Ради України із прав людини.

ВИСНОВКИ

В результаті виконання, дипломної роботи нами було встановлено, що у контексті суспільно-політичних трансформацій 90-х рр. 20 ст. – початку 21 ст. на тлі сучасних геополітичних викликів. Виявлено провідні тенденції у етнополітичній сфері незалежної Української держави, визначено зовнішні впливи, зокрема, РФ на громадсько-політичну діяльність національних меншин для досягнення власних імперських цілей.

На тлі розв'язання Росією війни проти України й активного застосування нею національного чинника для узаконення власні загарбницьких планів, а також у умовах викликів, що несе з собою глобалізація, виникла нагальна потреба критичного переосмислення низки вузлових питань етнонаціональної історії України, насамперед, діяльності проросійських сепаратистських сил у Криму й на південному сході України у досліджуваний період, політичної кон'юнктури у етнополітичній мозаїці Закарпаття, тактичних й стратегічних прорахунків державних органів України впродовж десятиліть відносно розв'язання культурнотериторіальних проблем корінного кримськотатарського народу

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Виконуючому обов'язки Прем'єр-міністра України Ю.Л. Звягільському Міністрові фінансів України Г.О. Пятаченку Про прискорення фінансування будівництва житла для депортованих осіб, № 21722/53 від 3.11.1993 (12.11.93, 13-364/2). ЦДАВО України. Ф. 5252. Оп. 1. Од. зб. 20. Арк. 58.
2. Витяг зі стенограми. ЦДАВО України. Ф. 5252. Оп. 1. Од. зб. 54. Арк. 172–173.
3. Витяг зі стенограми у сесії Верховної Ради України «Про створення при Комісії у справах національностей експертної групи для кваліфікації проявів міжнаціональної ворожнечі та посилення правового нагляду з боку правових органів за діяльністю політичних і громадських організацій», 20 травня 1992 р. – Осадчук П.І. ЦДАВО України. Ф. 5252. Оп. 1. Од. зб. 10. Арк. 45–46.
4. Вице-премьер-министру Украины Дурдинцу В.В. Докладная записка. Україна. Автономна Республіка Крим. Уряд Автономної Республіки Крим (дубляж ще 2 мовами). 28.02.96 № 01-04/226. ЦДАВО України. Ф. 5252. Оп. 1. Од. зб. 66. Арк. 122–128.
5. Вице-премьер-министру Украины Курасу И.Ф. Україна. Автономна Республіка Крим Уряд Автономної Республіки Крим, м. Сімферополь (дубляж кримськотатарською і рос. мовами) 11.01.96 № 01-04/26. ЦДАВО України. Ф. 5252. Оп. 1. Од. зб. 64. Арк. 110.
6. Вице-премьер-министрові України І.Ф. Курасу «Про створення Змішаної міжурядової українсько-польської комісії з питань забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин». 20 листопада 96, 9-1103/2. ЦДАВО України. Ф. 5252. Оп. 1. Од. зб. 75. Арк. 90–91.

7. Віце прем'єр-міністрові України І.Ф. Курасу. 25 листопада 96, 9-1120/2. ЦДАВО України. Ф. 5252. Оп. 1. Од. зб. 75. Арк. 113–114.

8. Віце-прем'єр-міністру України М.Г. Жулинському Про роботу Комітету у справах національностей при КМУ у першому півріччі 1993 р. та створення нового Міністерства. 20.08.1993, №7-182/2. ЦДАВО України. Ф. 5252. Оп. 1. Од. зб. 17. Арк 180–183.

9. Додаток до листа Держкомнацміграції від 26.08.99 р. №...Графік виїздів у серпні-грудні 1999 р. в. регіони України Голови та заступників Голови Державного комітету у справах національностей та міграції. ЦДАВО України. Ф.5252. Оп. 1. Од. зб. 122. Арк. 216–217.

10. Дослідження «Про зміст і рівень соціально-психологічної напруженості на Закарпатті» Інституту соціальної та політичної психології АПН України у грудні 1996 р. Поточний архів Інституту соціальної та політичної психології АПН України

11. Ємцю Олександрю Івановичу Міністру України у справах національностей та міграції № 13723/6 від 16.06.1993 (15.07.1993, № 4-83/2), Віце-прем'єр-міністру України М.Г. Жулинському Про звернення Українськонімецького фонду. ЦДАВО України. Ф. 5252. Оп. 1. Од. зб. 17. Арк. 110–111.

12. Закон України «Про засади державної мовної політики. Відомості Верховної Ради. 2013. № 23. – С. 218.

13. Закон України «Про національні меншини». Відомості Верховної Ради України. 1992. №3.С. 529. Рішення Конституційного Суду України №10 рп / 99 від 14 грудня 1999 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua./laws/show/v010p710-99/poran54#n54>

14. Закон України «Про національні меншини». Відомості Верховної Ради України. 1992. №3.– С. 529. Рішення Конституційного Суду України №10 рп / 99 від 14 грудня 1999 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua./laws/show/v010p710-99/poran54#n54>

15. Державний Архів Російської Федерації (ДАРФ). Ф. 6991. Оп.1. Спр. 33. Арк. 164 – 171.
16. Закон України «Про національні меншини в Україні». ЦДАВО України. Ф. 5252. Оп. 1. Од. зб. 8. Арк. 262–265.
17. Замечания и приложения по проекту платформы КПСС «Национальная политика партии в современных условиях». ЦДАГО Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2558. Арк. 145–148.
18. Яковлева І. Польсько-російські відносини на зламі тисячоліть: концептуальні засади і практичний вимір [Текст] /І. Яковлева//Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Соціологія та політичні науки. - 2007. - Том 12, вип. 14. - С. 176-182.
19. Яковлева І. Соціально-політична ситуація в Польщі (1993-2005 рр.): внутрішньополітичний маятник та непохитний зовнішній курс [Текст] / І. Яковлева // Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Соціологія та політичні науки. - 2008. - Том 13, вип. 5. - С. 883-895.
20. Яковлева І. Зовнішньополітичні чинники формування партійно-політичної системи Республіки Польща [Текст] /І. Яковлева // Актуальні проблеми політики: зб. наук, праць. - Одеса, 2009. - Вип. 37. - С. 312-323.
21. Яковлева І. Польська стратегія атлантичного курсу. Партійно-політичний консенсус 90-х рр. і протиріччя початку ХХІ ст. [Текст] /І. Яковлева // Науковий вісник ОДЕУ: зб. наук, праць. - Одеса, 2013. - № 17 (95). - с. 77-87.
22. Яковлева І. Генеза формування концептуальних засад східного напрямку зовнішньої політики Республіки Польща [Текст] /І. Яковлева // Актуальні проблеми політики: зб. наук, праць. - Одеса, 2013. - Вип. 48. - С. 284—289.
23. Яковлева І. Європейський вимір партнерства України з країнами ЦентральноСхідної Європи [Текст] /І. Яковлева // Тези доповідей ХХІІ науково-практичної конференції «Соціально-політична

взаємодія в сучасній Україні: вибір шляхів державного розвитку», Одеса, 20 квітня 2007. - С. 133-134.

24. Yakovleva I. EU's Eastern Policy: Enlargement Policy of 2004 and Further Development [Текст] /1. Yakovleva // *Bibliotheca Europae Orientalis*. Parva 2. Abstracts. (Materials of Warsaw East European Conference. Democracy vs. Authoritarianism). Warsaw, 2007.-pp. 95-96.